

УДК 342.511

Сердюк Л.М. ©

кандидат юридичних наук, доцент
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

DOI: 10.31733/2078-3566-2018-6-59-66

КОНСТИТУЦІЙНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІМПІЧМЕНТУ ПРЕЗИДЕНТА В УКРАЇНІ Й ОКРЕМИХ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

З'ясовано спільні риси та відмінності в конституційному регулюванні імпічменту Президента в Україні й окремих зарубіжних країнах. На основі проведеного порівняльного аналізу конституцій України, Французької Республіки, Федеративної Республіки Німеччини, Італійської Республіки, Сполучених Штатів Америки, Федеративної Республіки Бразилія, Арабської Республіки Єгипет, Південно-Африканської Республіки визначено спільні риси та відмінності конституційного регулювання процедури імпічменту Президента з погляду таких його аспектів: 1) наявності в тексті основного закону держави норм, які регламентують процедуру імпічменту глави держави; 2) юридичного факту, що є підставою для виникнення конституційно-правових відносин, у межах яких президент усувається з посади в порядку імпічменту; 3) кола суб'єктів владних повноважень, які беруть участь у процедурі усунення глави держави з посади та їх конституційно визначених повноважень; 4) умов застосування процедури імпічменту президента; 4) процесуальних строків, що є важливою гарантією дотримання прав глави держави, стосовно якого застосовується процедура імпічменту.

Ключові поняття: конституція, парламент, президент (глава держави), імпічмент президента, конституційне регулювання імпічменту президента.

Постановка проблеми. Невід'ємною складовою теорії поділу державної влади на сучасному етапі її розвитку є система ідей про механізм стримувань і противаг. Цей механізм, як сукупність владних повноважень парламенту, глави держави, вищих органів виконавчої влади та вищих органів судової влади, знайшов своє закріплення в конституціях більшості сучасних демократичних держав. Важливим і необхідним елементом конституційної системи стримувань і противаг є імпічмент глави держави. Водночас реальна можливість усунення президента з посади в порядку імпічменту, якщо, звісно, не брати до уваги політичного аспекту проблеми, значною мірою залежить від техніко-юридичної досконалості конституційно-правових норм, які регламентують цю процедуру. Новітній історії відомі невдачі, у тому числі й через недосконалість конституційної процедури, спроби усунення глав держав з посади, що підтверджує актуальність обраної теми.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Проблема конституційно-правового регулювання процедури притягнення деліктоздатних суб'єктів до конституційної відповідальності загалом, а також конституційно-правового регулювання процедури імпічменту глави держави зокрема не є новою для доктрини конституційного права. Вагомий внесок у її розробку належить таким правникам: С. Болдиреву, А. Колодію, І. Кресіній, В. Кравченку, Р. Мартинюку, О. Майданник, Л. Наливайко, Н. Павловській, В. Погорілку, Ю. Тодиці, В. Федоренку, О. Фрицькому, В. Шаповалу та ін.

Водночас своєрідною прогалиною вітчизняної доктрини конституційного права є незначна кількість порівняльно-правових досліджень, присвячених конституційному регулюванню процедури імпічменту глави держави в Україні й окремих зарубіжних країнах.

Принагідно слід зазначити, що в одній із своїх праць авторка вже торкалася цієї проблеми [1], щоправда предмет порівняльного аналізу був обмежений конституційним регулюванням імпічменту глави держави в Україні й окремих пострадянських країнах. Тож це дослідження є логічним продовженням, своєрідним доповненням попереднього, а його мета полягає у з'ясуванні спільних рис і відмінностей у конституційному регу-

лованні процедури імпічменту Президента в Україні й окремих зарубіжних країнах.

Досягнення визначеної дослідницької мети зумовило необхідність використання компаративістського методу.

Виклад основного матеріалу. У цій роботі автор акцентує на таких аспектах порівняльного аналізу: 1) підстави порушення процедури імпічменту, тобто юридичні факти, з якими норми конституції пов'язують виникнення конституційно-правових відносин, у межах яких президент усувається з посади в порядку імпічменту; 2) коло суб'єктів владних повноважень, які беруть участь у процедурі усунення глави держави з посади, та їх конституційно визначені повноваження у взаємозв'язку зі стадіями процедури імпічменту (ініціювання питання про усунення глави держави з посади; прийняття рішення про звинувачення президента; прийняття рішення про усунення глави держави з посади); 3) умови застосування процедури імпічменту президента; 4) процесуальні строки, що є важливою гарантією дотримання прав глави держави, щодо якого застосовується процедура імпічменту.

При виборі предмета порівняльного аналізу – конституцій України [2] й окремих зарубіжних країн світу: Французької Республіки [3], Федеративної Республіки Німеччини [4], Італійської Республіки [5], Сполучених Штатів Америки [6], Федеративної Республіки Бразилія [7], Арабської Республіки Єгипет [8], Південно-Африканської Республіки [9], автор прагнув урахувати: 1) особливості республіканської форми правління; 2) приналежність цих держав до різних правових сімей, а отже наявні відмінності у сфері конституційної законотворчості та законодавчої техніки.

Аналіз правових норм, які знайшли своє закріплення в Основному Законі України та конституціях вищезгаданих нами зарубіжних країн і які об'єднує спільний предмет правового регулювання – процедура імпічменту президента, свідчить про різні підходи законодавця у питанні визначення підстав для порушення такої процедури. До них, зокрема, віднесено:

- вчинення ним (Президентом України) державної зради чи іншого злочину (ч. 1 ст. 111 Основного Закону держави);
- порушення ним (Президентом Республіки) своїх обов'язків, явно несумісного з його мандатом (ч. 1 ст. 68-3 Конституції Французької Республіки);
- умисне порушення Федеральним президентом Основного закону або іншого федерального закону (абз. 1 ст. 61 Конституції Федеративної Республіки Німеччини);
- учинення Президентом державної зради або посягання на Конституцію (ч. 1 ст. 90 Конституції Італійської Республіки);
- вчинення Президентом державної зради, хабарництва, інших тяжких злочинів або місдимінів (місдимінів – категорія найменш небезпечних злочинів, що межують з адміністративними правопорушеннями) (розділ 4 ст. II Конституції Сполучених Штатів Америки);
- вчинення діяння, що кваліфікується як зловживання владою або вчинення загальнокримінальних злочинів (ст. 85 Розділу III «Відповідальність Президента Республіки» Конституції Федеративної Республіки Бразилія);
- учинення діяння, що складає а) серйозне порушення Конституції або законодавства; б) серйозний посадовий злочин; або с) неспроможність виконувати свої посадові функції (пп. 1(a)-1(c) ст. 89 Південно-Африканської Республіки).

Зі змісту вищенаведених конституційно-правових приписів випливає, що в конституціях більшості зарубіжних країн найбільш поширеними підставами для порушення процедури імпічменту глави держави визначені факти державної зради, вчинення іншого злочину та порушення главою держави конституції, причому таке протиправне діяння не обов'язково являє собою кримінальний злочин і не обов'язково (за винятком ФРН) вчинено главою держави умисно. Свідченням цього є використані законодавцем при формулюванні вищенаведених конституційно-правових приписів граматичні конструкції, в яких уживано сурядні розділові сполучники «або» та «чи». Такий підхід суб'єкта законотворчості враховує особливості конституційно-правового статусу президента як гаранта суверенітету та територіальної цілісності держави, а також гаранта додержання конституції, котрий апорі не має порушувати її норм.

На відміну від конституцій інших держав, які складають предмет порівняльного аналізу, Основний Закон Сполучених Штатів Америки до підстав для порушення процедури імпічменту Президента відносить не лише злочини із підвищеним ступенем небезпеки (державну зраду, хабарництво та ін.), але й найменш небезпечні злочини, що ме-

жують з адміністративними правопорушеннями. Більше того, дія вищезгаданої конституційно-правової норми поширюється не лише на главу держави, але й на Віце-президента та всіх цивільних посадових осіб Сполучених Штатів, які усуваються з посади в порядку імпічменту.

У питанні визначення підстав для порушення процедури імпічменту глави держави має специфічну особливість і Конституція Федеративної Республіки Бразилія, що фактично ставить у пряму залежність із можливістю порушення щодо Президента Республіки процедури імпічменту ухвалення ним актів, що зазіхають на Федеральну Конституцію та особливо на: I) існування Союзу; II) вільне здійснення законодавчої влади, судової влади, публічного звинувачення та конституційних повноважень суб'єктів Федерації; III) здійснення політичних, особистих та соціальних прав; IV) внутрішню безпеку країни; V) порядність в управлінні; VI) бюджетний закон; VII) виконання законів і судових рішень (ст. 85 Розділу III «Відповідальність Президента Республіки» Конституції Федеративної Республіки Бразилія). Такі діяння утворюють склад злочину і, як нами було зазначено вище, кваліфікуються як зловживання владою.

У питанні, що складає предмет порівняльного аналізу, має свою особливість і Основний Закон Південно-Африканської Республіки. Крім уживаних у його тексті оціночних термінів «серйозне порушення Конституції або законодавства» та «серйозний посадовий злочин», законодавець відніс до підстав для порушення процедури імпічменту Президента діяння, що не може кваліфікуватися як злочин чи інше правопорушення. Йдеться зокрема, про неспроможність глави держави виконувати свої посадові функції.

У доктрині конституційного права, як правило, виокремлюють три стадії процедури імпічменту президента: 1) ініціювання питання про усунення глави держави з посади; 2) прийняття рішення про звинувачення президента; 3) прийняття рішення про усунення глави держави з посади. Як впливає з норм конституцій, що складають предмет порівняльного аналізу, провідна роль у цій процедурі відводиться саме парламентам і народним обранцям. На підтвердження цієї тези наведемо окремі нормативно-правові приписи, закріплені в конституціях нових європейських держав:

– питання про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту ініціюється більшістю від конституційного складу Верховної Ради України (ч. 2 ст. 111 Основного Закону Української держави);

– Парламент ухвалює рішення про усунення Президента з посади за поданням Верховного Суду (ч. 1 ст. 68-3 Конституції Французької Республіки);

– Бундестаг або Бундесрат можуть порушити перед Федеральним конституційним судом обвинувачення проти Федерального президента. Пропозиція про порушення обвинувачення має бути надана від імені не менш як чверті членів Бундестагу або не менш ніж чверті голосів Бундесрату (абз. 1 ст. 61 Конституції Федеративної Республіки Німеччини);

– за рішенням Парламенту, ухваленим на спільному засіданні палат на основі абсолютної більшості голосів його членів, Президент Республіки притягається до відповідальності перед судом (ч. 2 ст. 90 Конституції Італійської Республіки). Ця конституційно-правова норма торкається не лише стадії ініціювання питання про усунення глави держави з посади, але й стадії прийняття рішення про звинувачення Президента Республіки;

– тільки їй (Палаті представників) належить право імпічменту (абз. 5 розділу 2 ст. I Конституції Сполучених Штатів Америки);

– до виключної компетенції Палати депутатів належить санкціонування, більшістю у дві третини голосів її членів, початку юридичних процедур щодо Президента Республіки (п. II ст. 51-2 Конституції Федеративної Республіки Бразилія);

Аналіз вищенаведених конституційно-правових приписів щодо ініціювання питання про усунення глави держави з посади свідчить про єдність законодавця у підході до визначення суб'єкта такої ініціативи, з тією лише відмінністю, що мінімально визначена кількість голосів парламентарів, необхідна для ухвалення відповідного рішення, може коливатися від однієї чверті народних представників – до двох третин голосів усього складу представницького органу влади. Виняток складає лише Конституція Французької Республіки, що уповноважує саме Верховний Суд вносити до Парламенту подання про усунення Президента з посади.

Наступним етапом конституційної процедури імпічменту глави держави є ухвалення рішення про звинувачення президента. Як впливає з порівняльного аналізу відповідних правових норм, у цьому аспекті конституційно-правового регулювання також виявляються спільні риси. На підтвердження цієї тези наведемо положення Конституції

України та конституцій окремих зарубіжних країн:

– за наявності підстав парламент не менш як двома третинами свого конституційного складу приймає рішення про звинувачення Президента України (ч. 5 ст. 111 Основного Закону Української держави);

– подання Верховного Суду, схвалене однією з палат Парламенту, негайно передається до другої палати, котра повинна прийняти рішення упродовж п'ятнадцяти днів (ч. 2 ст. 68-3 Конституції Французької Республіки); рішення приймаються згідно з цією статтею двома третинами відповідної палати або Верховного Суду. Будь-яке делегування права голосу заборонене. Враховуються тільки голоси, подані відповідно за схвалення подання Верховного Суду чи за усунення з посади (ч. 4 ст. 68-3 Конституції Французької Республіки);

– рішення про пред'явлення обвинувачення потребує більшості двох третин членів Бундестагу або двох третин голосів Бундесрату. Обвинувачення підтримується представником органу, який висунув звинувачення (абз. 1 ст. 61 Конституції Федеративної Республіки Німеччини);

– якщо звинувачення проти Президента Республіки підтримані двома третинами Палати депутатів, то він має бути відданий до суду Верховного Федерального трибуналу за загальнокримінальні злочини, та Федерального Сенату – за зловживання владою (ст. 86 Конституції Федеративної Республіки Бразилія).

Аналіз вищенаведених положень конституцій, які складають предмет порівняльного аналізу, свідчить про те, що рішення про звинувачення глави держави ухвалюються парламентами держав або однією з палат парламенту. За такі рішення, як правило, має проголосувати кваліфікована більшість (не менш як дві третини) представників органу законодавчої влади чи однієї з палат парламенту.

Процедура імпичменту глави держави завершується ухваленням рішення про його усунення з посади, причому суб'єктами такого волевиявлення можуть бути не лише парламенти республік, але й спеціалізовані судові органи. Ця теза підтверджується такими конституційно-правовими приписами:

– рішення про усунення Президента з поста в порядку імпичменту приймається Верховною Радою України не менш як трьома четвертими від її конституційного складу (ч. 6 ст. 111 Основного Закону Української держави);

– Парламент ухвалює рішення про усунення Президента Республіки з посади (ч. 1 ст. 68-3 Конституції Французької Республіки);

– якщо Федеральний конституційний суд встановив, що Федеральний президент винний в умисному порушенні Основного закону або іншого федерального закону, він може оголосити його позбавленим посади (абз. 2 ст. 61 Конституції Федеративної Республіки Німеччини);

– юрисдикція Конституційного суду поширюється на обвинувачення проти Президента Республіки, що висувуються згідно з Конституцією (ст. 134-1 Конституції Італійської Республіки). Системний спосіб тлумачення цієї конституційно-правової норми у її взаємозв'язку з нормою права, закріпленою в ч. 7 ст. 135-3 Основного Закону держави, текст якої починається словами: «у розгляді обвинувачення, висунутого проти Президента Республіки, крім ординарних суддів Конституційного суду ...», свідчить, що юрисдикція Конституційного суду поширюється не на висунення обвинувачення проти Президента Республіки, а саме на його розгляд;

– тільки Сенат має виключне право здійснювати суд у порядку імпичменту. І жодна особа не може бути засудженою, якщо за це не подадуть голоси дві третини присутніх сенаторів. (абз. 6 Розділу 3 статті I Конституції Сполучених Штатів Америки);

– до виняткової компетенції Федерального Сенату належить запровадження юридичних процедур та судового процесу щодо Президента та Віце-президента Республіки у випадках здійснення ними зловживання (п. I ст. 52-3 Конституції Федеративної Республіки Бразилія); першорядним завданням Верховного федерального трибуналу є контроль за дотриманням Конституції; йому також належать повноваження розпочинати судовий процес і виносити рішення по першій інстанції щодо правопорушень загальнокримінального характеру, вчинених Президентом Республіки (п. I (b) ст. 102-2 Основного Закону Федеративної Республіки Бразилія).

Аналіз вищенаведених конституційно-правових приписів, які регламентують завершальну стадію процедури імпичменту глави держави, свідчить, що повноваженням ухвалювати рішення про усунення Президента з посади наділяються або ж парламенти

держав чи верхні палати парламентів (США, Федеративна Республіка Бразилія), або спеціалізовані судові органи (як правило, конституційні суди). За такі рішення має проголосувати кваліфікована більшість (не менш як дві третини) представників органу законодавчої влади або суддів конституційного суду.

На відміну від конституцій інших держав, які складають предмет порівняльного аналізу, лише Основний Закон Федеративної Республіки Бразилія передбачив дві юрисдикції для розгляду справи стосовно Президента та ухвалення рішення щодо притягнення його до юридичної відповідальності. Як зазначалося вище, до виняткової компетенції Федерального Сенату належить запровадження юридичних процедур та судового процесу щодо Президента Республіки у випадках здійснення ним зловживання; а Верховному федеральному трибуналу належать повноваження розпочинати судовий процес і виносити рішення по першій інстанції щодо правопорушень загальнокримінального характеру, вчинених Президентом Республіки.

Конституції України та окремих зарубіжних країн, що складають предмет порівняльного аналізу, передбачають участь у процедурі імпичменту президента не лише парламенту та конституційного суду, але й інших суб'єктів конституційно-правових відносин. Принагідно зазначити, що їх законодавчо визначена роль у цьому процесі теж є різною. На підтвердження цієї тези звернемось до конкретних конституційно-правових норм, які містять відповідні приписи:

– для проведення розслідування Верховна Рада України створює спеціальну тимчасову слідчу комісію, до складу якої включаються спеціальний прокурор і спеціальні слідчі. Висновки і пропозиції тимчасової слідчої комісії розглядаються на засіданні Верховної Ради України (чч. 3-4 ст. 111 Основного Закону Української держави); рішення про усунення Президента України з поста в порядку імпичменту приймається після перевірки справи Конституційним Судом України і отримання його висновку щодо додержання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про імпичмент та отримання висновку Верховного Суду про те, що діяння, в яких звинувачується Президент України, містять ознаки державної зради або іншого злочину (ч. 6 ст. 111 Основного Закону Української держави);

– у розгляді обвинувачення, висунутого проти Президента Республіки, крім ординарних суддів Конституційного суду, беруть участь шістнадцять членів, визначених жеребкуванням зі списку громадян, які мають право балотуватися на виборах сенаторів. Цей список складається Парламентом кожні дев'ять років шляхом виборів згідно з процедурою, яка застосовується з метою призначення ординарних суддів (ч. 7 ст. 135-3 Конституції Італійської Республіки);

– коли розглядається справа Президента Сполучених Штатів, то головувати має голова Верховного Суду (абз. 6 Розділу 3 статті I Конституції Сполучених Штатів Америки).

Аналіз наведених конституційно-правових приписів свідчить про те, що на рівні основного закону держави в Україні, Італійській Республіці та США передбачено дещо ширше коло учасників конституційно-правових відносин, у межах яких реалізується процедура імпичменту. Їх роль зводиться до такого: а) проведення розслідування (на це уповноважена створена Верховною Радою України спеціальна тимчасова слідча комісія, до складу якої включаються спеціальний прокурор і спеціальні слідчі); б) перевірки справи і надання висновку щодо додержання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про імпичмент та надання висновку про те, що діяння, в яких звинувачується Президент України, містять ознаки державної зради або іншого злочину (на це уповноважені, відповідно, Конституційний Суд України та Верховний Суд); в) участі у розгляді обвинувачення, висунутого проти Президента Італійської Республіки (на це уповноважені шістнадцять членів, визначених жеребкуванням зі списку громадян, які мають право балотуватися на виборах сенаторів); г) головуванні на засіданні Сенату, який здійснює функцію правосуддя у справі про імпичмент Президента США (на це уповноважений голова Верховного Суду США).

Важливим аспектом дослідження правового феномену конституційного регулювання процедури імпичменту президента є процесуальні строки як важлива конституційна гарантія дотримання прав глави держави, щодо якого застосовується така процедура. Як засвідчив порівняльний аналіз, лише у конституціях двох держав містяться відповідні посилання на такі строки:

– подання Верховного Суду, схвалене однією з палат Парламенту, негайно передається до другої палати, котра повинна прийняти рішення упродовж п'ятнадцяти днів

(ч. 2 ст. 68-3 Конституції Французької Республіки); Верховний Суд очолює голова Національної Асамблеї. Він ухвалює подання про усунення Президента Республіки з посади у місячний строк таємним голосуванням шляхом подачі бюлетенів (ч. 2-3 ст. 68-3 Конституції Французької Республіки);

– якщо розгляд справи не буде завершений протягом ста вісімдесяти днів, Президент відновлює здійснення своїх обов'язків без шкоди для триваючого процесу (§ 2 ст. 86 Конституції Федеративної Республіки Бразилія).

Висновки. Зважаючи на викладене, необхідно виокремити такі найбільш значущі спільні та відмінні риси в конституційному регулюванні процедури імпічменту глави держави в Україні й окремих зарубіжних країнах:

1) у конституціях більшості зарубіжних країн найбільш поширеними підставами для порушення процедури імпічменту глави держави визначено факти державної зради, вчинення іншого злочину та порушення главою держави конституції, причому таке протиправне діяння не обов'язково являє собою кримінальний злочин і не обов'язково (за винятком ФРН) вчинено главою держави умисно;

2) у питанні визначення підстав для порушення процедури імпічменту глави держави мають специфічні особливості:

– Основний Закон Сполучених Штатів Америки, який до підстав для порушення процедури імпічменту Президента відносить не лише злочини із підвищеним ступенем небезпеки (державну зраду, хабарництво та ін.), але й найменш небезпечні злочини, що межують з адміністративними правопорушеннями. Більше того, дія вищезгаданої конституційно-правової норми поширюється не лише на главу держави, але й на Віце-президента та всіх цивільних посадових осіб Сполучених Штатів, які усуваються з посади в порядку імпічменту;

– Конституція Федеративної Республіки Бразилія, яка фактично ставить у пряму залежність із можливістю порушення відносно Президента Республіки процедури імпічменту ухвалення ним актів, що зазіхають на Федеральну Конституцію та особливо на: існування Союзу; вільне здійснення законодавчої влади, судової влади, публічного звинувачення та конституційних повноважень суб'єктів Федерації; здійснення політичних, особистих та соціальних прав; внутрішню безпеку країни; порядність в управлінні; бюджетний закон; виконання законів і судових рішень (ст. 85 Розділу III «Відповідальність президента республіки» Конституції Федеративної Республіки Бразилія). Такі діяння утворюють склад злочину і, як нами було зазначено вище, кваліфікуються як зловживання владою;

– Основний Закон Південно-Африканської Республіки. Крім уживаних у його тексті оціночних термінів «серйозне порушення Конституції або законодавства» та «серйозний посадовий злочин», законодавець відніс до підстав для порушення процедури імпічменту Президента діяння, що не може кваліфікуватися як злочин чи інше правопорушення. Йдеться, зокрема, про неспроможність глави держави виконувати свої посадові функції;

3) аналіз вищенаведених конституційно-правових приписів щодо ініціювання питання про усунення глави держави з посади свідчить про єдність законодавця у підході до визначення суб'єкта такої ініціативи, з тією лише відмінністю, що мінімально визначена кількість голосів парламентарів, необхідна для ухвалення відповідного рішення, може коливатися від однієї чверті до двох третин голосів усього складу представницького органу влади. Виняток складає лише Конституція Французької Республіки, що уповноважує саме Верховний Суд вносити до Парламенту подання про усунення Президента з посади;

4) спільними рисами характеризується і конституційне регулювання суспільних відносин, у межах яких ухвалюється рішення про звинувачення президента. Відповідне волевиявлення здійснюється парламентами держав або однією з палат парламенту. За такі рішення, як правило, має проголосувати кваліфікована більшість (не менш як дві третини) представників органу законодавчої влади чи однієї з палат парламенту;

5) повноваженням ухвалювати рішення про усунення Президента з посади, як впливає зі змісту аналізованих нами конституційно-правових норм, наділяються або ж парламенти держав чи верхні палати парламентів (США, Федеративна Республіка Бразилія), або спеціалізовані судові органи (як правило, конституційні суди). За такі рішення має проголосувати кваліфікована більшість (не менш як дві третини) представників органу законодавчої влади або суддів конституційного суду;

6) на відміну від конституцій інших держав, які складають предмет порівняльного

аналізу, лише Основний Закон Федеративної Республіки Бразилія передбачив дві юрисдикції для розгляду справи стосовно Президента та ухвалення рішення щодо притягнення його до юридичної відповідальності. До виняткової компетенції Федерального Сенату належить запровадження юридичних процедур та судового процесу щодо Президента Республіки у випадках здійснення ним зловживання; а Верховному федеральному трибуналу належать повноваження розпочинати судовий процес і виносити рішення по першій інстанції щодо правопорушень загальнокримінального характеру, вчинених Президентом Республіки;

7) в Україні, Італійській Республіці та США порівняно з іншими державами на рівні основного закону передбачено дещо ширше коло учасників конституційно-правових відносин, у межах яких реалізується процедура імпичменту. Їх роль зводиться до такого: а) проведення розслідування (на це уповноважена створена Верховною Радою України спеціальна тимчасова слідча комісія, до складу якої включаються спеціальний прокурор і спеціальні слідчі); б) перевірка справи і надання висновку щодо додержання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про імпичмент та надання висновку про те, що діяння, в яких звинувачується Президент України, містять ознаки державної зради або іншого злочину (на це уповноважені, відповідно, Конституційний Суд України та Верховний Суд); в) участь у розгляді обвинувачення, висунутого проти Президента Італійської Республіки (на це уповноважені шістнадцять членів, визначених жеребкуванням зі списку громадян, які мають право балотуватися на виборах сенаторів); г) головування на засіданні Сенату, який здійснює функцію правосуддя у справі про імпичмент Президента США (на це уповноважений голова Верховного Суду США);

8) з метою унеможливлення в майбутньому необґрунтованого затягування Верховною Радою України вирішення справи про усунення Президента України з поста в порядку імпичменту пропонуємо доповнити статтю 111 Конституції України частиною 7 такої редакції: «Рішення Верховної Ради України про усунення Президента України з поста в порядку імпичменту має бути прийняте не пізніше ніж у місячний строк після отримання Верховною Радою України висновків Конституційного Суду України та Верховного Суду України, зазначених у ч. 6 цієї статті. Якщо у цей строк рішення Верховною Радою України не буде прийняте, обвинувачення проти Президента України вважається відхиленим»;

9) відмінною рисою Конституції Арабської Республіки Єгипет у питанні, що складає предмет дослідження, є відсутність приписів, які б визначали юридичні підстави для порушення процедури імпичменту глави держави, а також регламентували саму цю процедуру. Стаття 85 Основного Закону держави містить правову норму, відповідно до якої «Президент постає перед спеціальним судом, склад, порядок розгляду та покарання якого визначаються законом. У порядку винесення обвинувального вироку Президент усувається з посади, незалежно від інших видів відповідальності». Таким чином, законодавець відсилає суб'єкта застосування процедури імпичменту глави держави до окремого закону, що його теорія конституційного права визнає органічним.

Так само органічним законом визначається порядок застосування ст. 68-3 Конституції Французької Республіки, свідченням чого є припис ч. 5 цієї статті.

Бібліографічні посилання

1. Сердюк Л.М. Конституційне регулювання імпичменту глави держави в Україні й окремих пострадянських країнах. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2017. № 4.
2. Конституція України: чинне законодавство зі змінами і доповненнями станом на 30 вересня 2016 р. К.: ПАЛИВОДА А.В., 2016. 76 с.
3. Конституція Французької Республіки // Конституції зарубіжних країн: навчальний посібник / авт.-упоряд.: В.О. Серьогін, Ю.М. Коломієць, О.В. Марцеляк та ін. Харків, 2009. С. 47-72.
4. Конституція Федеративної Республіки Німеччини // Конституції зарубіжних країн: навчальний посібник / авт.-упоряд.: В.О. Серьогін, Ю.М. Коломієць, О.В. Марцеляк та ін. Харків, 2009. С. 73-122.
5. Конституція Італійської Республіки // Конституції зарубіжних країн: навчальний посібник / авт.-упоряд.: В.О. Серьогін, Ю.М. Коломієць, О.В. Марцеляк та ін. Харків, 2009. С. 135-157.
6. Конституція Сполучених Штатів Америки // Конституції зарубіжних країн: навчальний посібник / авт.-упоряд.: В.О. Серьогін, Ю.М. Коломієць, О.В. Марцеляк та ін. Харків, 2009. С. 333-345.
7. Конституція Федеративної Республіки Бразилія // Конституції зарубіжних країн: навчальний посібник / авт.-упоряд.: В.О. Серьогін, Ю.М. Коломієць, О.В. Марцеляк та ін. Харків, 2009. С. 431-518.

8. Конституція Арабської Республіки Єгипет // Конституції зарубіжних країн: навчальний посібник / авт.-упоряд.: В.О. Серьогін, Ю.М. Коломієць, О.В. Марцеляк та ін. Харків, 2009. С. 533-557.

9. Конституція Південно-Африканської Республіки // Конституції зарубіжних країн: навчальний посібник / авт.-упоряд.: В.О. Серьогін, Ю.М. Коломієць, О.В. Марцеляк та ін. Харків, 2009. С. 569-628.

Надійшла до редакції 21.01.2019

SUMMARY

Serdyuk L.M. Constitutional regulation of the impeachment of the president in Ukraine and in some foreign countries. In preparing this article the has author set out to clarify the common features and differences in the constitutional regulation of the impeachment of the President in Ukraine and certain foreign countries.

On the basis of the comparative analysis of the constitutions of Ukraine, the French Republic, the Federal Republic of Germany, the Italian Republic, the United States of America, the Federal Republic of Brazil, the Arab Republic of Egypt and the Republic of South Africa, the common features and differences of the constitutional regulation of the President's impeachment procedure from the point of view of such aspects have been determined: 1) the presence in the text of the basic law of the state norms governing the procedure of impeachment of the head of state; 2) the legal fact that is the basis for the emergence of constitutional-legal relations, within which the president is removed from office in the order of impeachment; 3) the circles of subjects of power that are involved in the procedure of removal of the head of state from office and their constitutionally determined powers; 4) the conditions of application of the procedure for the impeachment of the President; 4) procedural terms, which is an important guarantee of observance of the rights of the head of state in respect of which the procedure of impeachment is applied.

Keywords: constitution, parliament, president (head of state), impeachment of the pre-sident, constitutional regulation of the impeachment of the president.

УДК 342.1:323.2

Гоптарєв О.І. ©

аспірант

(Донецький юридичний інститут
МВС України, м. Кривий Ріг)

DOI:10.31733/2078-3566-2018-6-66-69

ГРОМАДСЬКИЙ КОНТРОЛЬ ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ СУДОВОЇ ВЛАДИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Проаналізовано громадський контроль за діяльністю судової влади на сучасному етапі. Негативними наслідками відсутності ефективного громадського контролю є закритість судових структур і масове порушення прав і свобод громадян; падіння авторитету і рівня довіри з боку населення; політизація; неефективне та нецільове використання бюджетних коштів; зловживання та корупція внаслідок залучення судових органів до економічної діяльності; незадовільний морально-психологічний стан працівників цих структур; зниження темпів проведення.

Ключові слова: транспарентність, судова влада, громадський контроль, громадські організації, громадськість, громадянське суспільство, державний контроль, засоби масової інформації, контроль, політичні партії.

Постановка проблеми. Україна є демократичною, правовою державою, в якій людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю, ці положення безпосередньо зафіксовані в тексті Конституції нашої держави та в інших законах, які визначають, що забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. Народ є носієм суверенітету і єдиним джерелом влади. Визнається і діє принцип верховенства права. Закріплено розподіл влади на законодавчу, виконавчу та судову. Названі конституційні принципи безпосередньо впливають на формування нормативно-правової бази демократичного громадського контролю.

Лише дієвий демократичний громадський контроль може забезпечити відкритість процесів обговорення і прийняття державних рішень.